

Expresivitatea elementelor de limbaj plastic

Limbajul vorbit conține cuvintele, limbajul matematic are la bază cifrele și semnele, muzica dispune de note, generic, vorbim despre limbaje de specialitate. Este firesc ca și artele vizuale să dispună de un limbaj propriu sau, mai exact, de mai multe limbaje având în vedere faptul că există un spectru al artelor vizuale. Astfel, elementele de limbaj plastic constituie alfabetul artelor vizuale și reprezintă mijloace de comunicare specifice. Necunoscând acest alfabet, acest limbaj special, nu vom putea înțelege mesajul transmis de o operă de artă, la fel cum un analfabet nu este capabil să citească o carte. Avem nevoie de însușirea acestui limbaj, pentru a avea acces la o întreagă altă lume, atât de necesară, în special în zilele noastre. Dacă nu am putea citi o carte, nu am avea acces la cunoaștere, nu am parcurge atâtea istorisiri, povești scrise de diverși autori, am avea de pierdut o parte importantă din lumea în care trăim și nu ne-am putea cunoaște lumea interioară. La fel gândim și când ne referim la limbajul vizual, o altă lume mirifică fără de care nu am putea trăi – lumea frumosului, lumea imaginilor, lumea artelor, care ar putea fi înțeleasă ca o punte de legătură între lumea interioară și cea exterioară și chiar ca pârghie de asigurare a armoniei dintre acestea. Pentru că lumea exprimată în imagini este una aparte, deosebită de toate celelalte și necesară în același timp omului ca ființă socio-culturală.

Din perspectiva limbajului plastic, opera de artă poate fi abordată din punct de vedere și cu ajutorul legiților care guvernează educația plastică. Structurile morfologice și de sinteză se referă la toate elementele care susțin exprimarea artistică: punctul, linia, culoarea etc. Acestea se articulează în compoziții cu o anumită structură și semnificație – sintaxa imaginii. Studiind morfologia și sintaxa imaginii, putem contura o analiză a modalităților de reprezentare plastică.

În ceea ce privește sintaxa, prezentăm definiția din Dicționarul explicativ al limbii române: „parte a gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.”(1998, p.992). Prin translație, definim sintaxa artelor plastice, ca fiind: parte a gramaticii vizuale care studiază funcțiile elementelor de limbaj plastic și ale formelor,

suprfețelor, compozițiilor în cadrul operei de artă și care stabilește regulile de îmbinare a tuturor elementelor în cadrul imaginii plastice, a operei de artă în ansamblul său.

Punctul – nucleu al creației artistice

Orice demers artistic începe cu cel mai simplu element, care este punctul.

Definiția oferită de Dicționarul de artă (1998, volumul 2, p 74), este următoarea: „*figură geometrică rezultată prin intersectarea a două linii sau prin întâlnirea mai multor planuri. Teoretic, punctul este invizibil, întrucât e lipsit de mărime, și practic, are dimensiuni neglijabile. În artele care folosesc suporturile plane, se produce prin atingerea suprafeței de către instrumentul de lucru (pensula, cărbunele, etc.). Prin amplificarea dimensiunilor devine mai puternic și mai clar, începe să devină suprafață, pată.*

Dacă limitele lui extreme rămân imprecise dimensional, sunt în schimb precizabile formal: pot varia de la formele libere, divers dantelate, la altele geometrizante – se pot apropia de cerc, de triunghi, de stea etc. Punctul este cel mai simplu element al formei, putând fi el însuși formă, sau să aparțină conturului ei. Caracterul lui fundamental rămâne imobilitatea. Pare închis în sine și încărcat cu o tensiune interioară pe care și-o exercită asupra spațiului din jur (iar dispariția acestuia anulează punctul, luând naștere linia).”

Punctul este un semn grafic, cunoscut drept cea mai mică urmă lăsată pe hârtie de către un instrument, prin atingerea ușoară a vârfului acestuia pe foaie. Punctul poate fi orice formă (suprafață) mai mică sau mai mare care are un centru. El poate marca diferite valori, nuanțe de culoare și diferite tensionări etc. Este vizibil și are semnificația unui moment cozmogonic. Totodată are două dimensiuni: înălțime și lățime. Dacă mărim una dintre aceste dimensiuni și o reducem pe cealaltă, vom obține o linie.

Punctele sunt de mai multe feluri:

1. *Puncte spontane.* Acestea sunt obținute ca rol al întâmplării, accidental, prin diverse tehnici și folosind instrumente specifice, cum ar fi: pulverizarea, stropirea și dispunerea culorilor prin scuturarea pensulei, picurarea sau scurgerea culorii sub formă de picături, amprentarea sau urmele lăsate pe suport prin apăsare cu degetul (dactilopictură) sau diverse alte obiecte.

2. *Punctele elaborate.* După cum menționează și denumirea acestora, punctele elaborate sunt realizate intenționat, gândit, controlat. Procesul elaborării acestora solicită imaginația și capacitățile de selectare și punere în valoare a experienței acumulate. Cu ajutorul lor se poate desena și construi grafic, deoarece ele capătă diverse ipostaze când sunt folosite având scopuri bine definite:

a) *ca semn plastic* – este o imagine elaborată, care exprimă ceva concret, în acord cu ideile și sentimentele de care este animat autorul în momentul creației. Poate reprezenta diferite elemente figurative, deprinzând de tema aleasă. Însă punctele pot anima o suprafață și atunci când sunt redată ca elemente abstracte, sub diverse forme oarecare sau a celor geometrice cunoscute.

b) *ca mijloc de exprimare* – punctele devin elemente constructive care redau volumul, efectul spațial, textura, structura, umbra etc. Aceste expresivități pot fi evidențiate prin mărimea și densitatea punctelor, valoare și culoare, sensurile aranjării pe suport (orizontal, vertical, spiralat, curb, șerpuit, paralel, ascendent ordonat, dezordonat etc.). Punctele își pot intensifica expresivitatea prin repetare ritmică, alternare, grupare, înșiruire, divizare. Ele devin energice și dobândesc dinamism, pot sugera mișcarea când sunt redată în culori contrastante.

c) *ca ornament decorativ* – au rolul de a înfrumuseța, de a ornamenta obiecte diverse, materialele textile. Însă, de regulă, punctele nu sunt dispuse singure, ele apar în compania altor elemente de limbaj plastic.

Totodată, punctul marchează locul de unde copilul își începe desenul. Iar acesta oferă informații prețioase asupra modului în care este ancorat în realitate. Copiii aflați la primele desene vor începe să lucreze de la mijlocul foi, din centrul acesteia – este în centrul atenției, iar acest loc este cel mai îndăgit de el. Dacă începe de la marginea foi, putem avea în vedere o inhibație sau sentimentul de înstrăinare față de mediu. Alegerea părții stângi poate indica nevoia copilului de a rămâne ancorat în starea fericită din trecut, iar dacă alege partea dreaptă, copilul arată dorința de acrește, de a avansa, dorința de deschidere către exterior, către lume și noi experimente.

Metamorfozele liniei plastice

Cea mai simplă definiție a liniei, pe care o cunoaște toată lumea, este ca fiind urma lăsată de un punct în mișcare.

Definiția elaborată a liniei, prezentată în Dicționarul de artă (1998, volumul 1, p. 255) este următoarea: „trăsătura lăsată pe un suport, de creion, peniță, pensulă etc., care slujește la delimitarea corpurilor și suprafețelor. Linia poate avea conotații multiple, în funcție de traiectorie, lungime, grosime, poziție, grupare, succesiune, amplasare în câmpul imaginii artistice. Fiind compusă dintr-un șir neîntrerupt de puncte în succesiune, poate sugera direcția, mișcarea, stabilitatea etc. O linie orizontală este calmă și statică, una verticală pare fermă, una oblică pare întotdeauna dinamică și sugerează deplasarea (este ascendentă, dacă se deplasează de la stânga-jos spre dreapta-sus, ori descendentă, dacă este dispusă invers); un duct neuniform ca grosime pare ezitant, iar altul uniform pare calm și consecvent, uneori obositor; o linie frântă pare neliniștită și ruptă, o linie curbă care se dezvoltă larg poate sugera plenitudinea, iar o linie care curge dezordonat creează impresia de agitație. Asocierea mai multor feluri de linii amplifică rezultatele expresive datorită contrastului lor implicit. Succesiuni de linii egale sau ilegale, dispuse la intervale regulate sau nu, pot crea sugestii ritmice active sau monotone, de spațialitate sau de relief etc. Rolul estetic al liniei a variat, în funcție de concepțiile stilistice, socotit fiind ca fundamental în clasicism, academism, manierism, neoclasicism, pentru capacitatea sa abstractivă, iar în baroc, în simbolism și Jungendstil, pentru capacitatea ei de a exprima înseși ritmurile organice ale artistului.”

Linia deține triplu rol în desen:

- *constructiv* – deoarece sugerează forma, volumul, materialitatea și chiar culoarea;
- *figurativ* – devine semn plastic sau formă cu diverse semnificații;
- *expresiv* – datorat conținutului semantic al desenului obținut prin mișcare, ritm, contrast.

Efectele expresive ale liniei sunt folosite în diferite ipostaze, determinate de forma acesteia, care poate fi simplă, continuă, egală, activă, modulată, subțire, sensibilă, groasă, întreruptă, scurtă, lungă, difuză etc. Dacă ne referim la sensul sau direcția liniei, aceasta este dreaptă, frântă, curbă, ultimele două având și posibilitatea de a fi deschise sau închise. Prin modul în care sunt grupate, acestea se împart în paralele, întretăiate, convergente sau divergente.

Liniile prezente într-o compoziție determină caracterul acesteia. Liniile așezate pe orizontală indică relaxare, destindere, repaus; așezate pe diagonală, în coborâre sau urcare, când șerpuiesc, de rotesc, se răsucesc-indică mișcare, dinamism.

Fiecare tip de linie reprezintă și sugerează anumite caracteristici și semnificații. Aceste tipuri de linii sunt (Drăghicescu, S., 2007, pp. 45-46):

- linia subțire – gingășie, fermitate, lumină, sensibilitate;
- linia groasă – vigoare, forță, umbră;
- linia continuă – fermitate, precizie, siguranță;
- linia întreruptă – nesuiguranță, indecizie, căutare;
- linia dreaptă – rațiune, logică, rigoare;
- linia frântă – asprime, schimbare, vitalitate, ritm puternic;
- linia curbă – sensibilitate, emotivitate, delicatețe, melancolie;
- linia orizontală – calm, liniște, repaus;
- linia verticală – înălțare, aspirație, echilibru, noblețe,
- linia sinuasă – mișcare continuă, fluiditate;
- linia oblică ascendentă – mișcare, dinamism, avânt;
- linia descendentă – instabilitate, cădere, dezechilibru, dezorientare;
- linii orizontale grupate – stabilitate, liniște, repaus;
- linii verticale paralele dispuse la distanțe egale – ordine, măreție, armonie;
- linii curbe ușor ondulate – mișcare lină, grație;
- linii de aceeași grosime – simplitate;
- linii de grosimi diferite – complexitate;
- linii difuze – transparență, plutire.

Linia care este construită continuu, fără revenire, dintr-o singură trăsătură se numește linie în duct continuu și este de două feluri:

- linie modulată – conține zone subțiri, alternate cu altele îngroșate;
- linie nemodelată – are grosimea uniformă pe tot traseul ei, are aspect decorativ și necesită precizie.

Dacă ne referim la linii din punctul de vedere al temei alese pentru studiu, putem menționa că:

- liniile sigure și fluente sunt tipice copilului care înfruntă cu entuziasm realitatea, nu are dificultăți de adaptare la mediile noi, își face prieteni noi cu mare ușurință;
- liniile nesigure prezintă copilul care se teme de despărțirea de familie și de contactul cu persoane necunoscute, noi, este timid și are dificultăți de adaptare;
- liniile întrerupte, ascuțite, evocă teama de abandon și de separare de persoanele sau obiectele iubite. Aceste linii sunt specifice copilului care se poate irita sau agita ușor;
- liniile ondulate încearcă să imite scrisul;
- liniile curbe reprezintă o dorință înnăscută de comunicare și de joacă cu alții copii. Această figură este expresia capacității de adaptare, a bunei dispoziții atunci când se află în prezența altora;
- liniile frânte, care prezintă unghiuri, forme ascuțite, denotă tensiune, rezistență și nevoia de a fi îngrijiți fără constrângeri.

Toate expresivitățile și semnificațiile prezentate aici rezultă mai ales atunci când sunt predominante într-o lucrare.

Constituirea formei prin translația liniei și punctul. Suprafața-formă

Forma reprezintă aspectul exterior, vizibil, înfățișarea obiectelor materiale, a ființelor și a fenomenelor naturii. Forme naturale sau spontane sunt formele create de natură. Alături de acestea există formele create de om, care se numesc elaborate, datorită intervenției activității umane.

Definiția Dicționarului de artă (1995, vol. 1, p. 188) prezintă forma ca fiind „totalitatea mijloacelor de limbaj care alcatuiesc aspectul exterior al unei opere de artă: culoare, linie, volum etc. În realitate, forma este rezultatul procesului de creație în întregime sa, incluzând și ideea care a stat la baza operei. Mai mult decât atât, în gândirea artistică elină, în cea a Renașterii, manierismului, barocului dar și în cea a artei moderne, forma coincide, în demersul constituirii ei, cu creația însăși, aceasta nefiind decât desăvârșirea prin materializare a unei forme interioare existente în spiritul artistului.”

Ca element de limbaj plastic, forma are o importanță deosebită și o întâlnim în două ipostaze: forma plană și forma spațială.

Forma plană coincide cu nivelul suprafeței tabloului. *Forma plană spontană* este cea care se produce de la sine, fără o cauză exterioară aparentă. Forma spontană poate fi și forma naturală și pot sugera diferite înfățișări. Dar sunt și forme spontane create de artiști prin diferite procedee tehnice de lucru, ca și formele spontane obținute de copii. Descoperirea și analizarea formelor spontane din natură, asociate cu cele obținute accidental printr-o serie de procedee, ajută la înțelegerea calităților formelor din punct de vedere al culorii, structurii sau sensului. *Forma plană elaborată* este rezultatul unor procedee tehnice capabile să exprime cel mai bine ideile intenționate, logica și gândirea autorului. Procedeele tehnice utilizate sunt variate, amintim câteva dintre acestea: ștampilele confecționate din diverse materiale, metoda ștraifurilor (șabloanelor), metoda inversării, diversele tehnici mixte.

Forma spațială are volum, se încadrează în spațiu și este tridimensională, respectiv are trei dimensiuni – lungime, lățime și înălțime. Formele spațiale se regăsesc peste tot în jurul nostru, sub forma obiectelor care ne înconjoară. Acestea pot fi realizate folosind materiale precum lutul, plastilina, machetele.

Dacă vorbim despre modelaj, ca primă modalitate de realizare a formelor spațiale, acesta este un domeniu accesibil și plăcut copiilor și este o modalitate simplă de redare a realității prin volume plastice, artistice, în materialele ușor de prelucrat.

Suprafața- formă, ca mijloc de reprezentare plastică, există alături de formele naturale descoperite în natură și cele plastice create ca ajutorul liniei și culorii. Aceasta poate fi o pată de culoare, o formă figurativă reprezentând obiecte, animale etc. Suprafețele au legătură directă cu spațiul bidimensional în general, dar pot fi legate și de noțiunea de spațiu tridimensional, întrucât prin mișcare, formele plane generează volumele, respectiv formele tridimensionale.

Primele mâzgălituri ale copilului reprezintă manifestarea energiei vitale, aceste prime manifestări fiind doar niște urme fără forme. Mai târziu doar, pe la 2-3 ani, copilul începe să controleze mișcările creierului și realizează primele forme, mai mult sau mai puțin complete. Cu trecerea timpului, emicercurile, liniile devin forme tot mai asemănătoare cu obiectele reprezentate. De la primele linii și forme, care de regulă sunt

ovalul și cercul, pătratul și diversele tipuri de linii despre care am discutat anterior, se realizează în timp trecerea spre forme din ce în ce mai complexe care apar în desenul elaborat.

Sfera cromatică – abordare structuralistă

Din cele mai vechi timpuri oamenii au fost atrași de culori și de tainele acestora, deoarece existența umană nu poate fi concepută fără ambianța colorată a lucrurilor. Culoarea dezvoltă primele forme ale personalității și emotivității omului, îi stimulează spiritul creator și exercită o deosebită influență asupra sa, provocându-i și susținându-i diferite stări psihice, impresii și sentimente.

După cum am mai precizat deja, cu ajutorul unei imagini comunicăm, transmitem ideii, sentimente, care ne înconjoară peste tot și o întâlnim în foarte multe domenii, a devenit agasantă uneori datorită kitsch-ului și chiar nocivă pentru individ.

În aceste condiții, educația artistico-plastică are ca obiectiv să formeze ochiul, să-l deprindă cu „observarea”, cu analizarea, cu decodificarea personalizată, amprentată de subiectivitatea proprie, pentru a descoperi mesajele care îi sunt adresate, să nu se rezume numai la „a vedea” sau „a privi”.

Studiul culorilor și a nonculorilor

O serie de pictori, cercetători și teoreticieni au studiat relațiile dintre culor, au realizat clasificări și scheme grafice ale acestora, cu scopul de a înțelege cât mai bine ce înseamnă și cum se pot utiliza cât mai adecvat. Astfel îi amintim pe: Isaac Newton, autorul cercului cromatic cu șapte culori; Johann Wolfgang von Goethe – a prezentat cercul și triunghiul cromatic; Philipp Otto Runge – a realizat steaua culorilor și cercul cromatic; Paul Cezanne – a experimentat și propus schema efectului lumină-umbră; Gerard Boutte – a realizat cercul cu 24 de culori; Johannes Itten – autorul cercului cromatic cu 12 culori și a sferei cu ajutorul căreia sunt explicate posibilitățile de amestecuri cromatice; Paul Klee – a elaborat sfera culorilor.

Cercetările au stabilit că proprietățile culorilor sunt: cromatice (date de gradul de saturație, gradul de puritate sau proveniența din amestec), calorice (calde sau reci) și valorice (închise sau deschise, în funcție de gradul de luminozitate). Este necesar să se cunoască proprietățile culorilor pentru a fi utilizate corect în conștient.

Clasificările culorilor sunt diverse, în funcție de anumite criterii.

După criteriul importanței, avem patru grupe de culori, și anume:

1. Culori primare: roșu, galben, albastru. Acestea sunt cele mai pure culori și au cea mai intensă strălucire. Se mai numesc și culori de bază, deoarece, dacă se amestecă între ele două câte două, putem obține celelalte culori.

2. Culorile binare de gradul I, denumite și culori secundare, sunt culorile formate din amestecul culorilor primare, două câte două, în cantități egale. Culorile obținute astfel își pierd din puritate și au un grad mai redus de strălucire. Ele sunt:

- Oranj sau portocaliu – roșu și galben,
- Verde – galben și albastru,
- Violet – albastru și roșu.

3. Culorile binare de gradul II, apar ca amestec fizic între două culori, ca a doua serie de amestecuri. Sunt întâlnite și sub numele de culori terțiare, fiind obținute din amestecul unei culori primare cu cele binare de gradul I. Acestea sunt:

- Verde albastrui – verde și albastru,
- Verde gălbui – verde și galben,
- Oranj gălbui – oranj și galben,
- Oranj roșcat – oranj și roșu,
- Violet roșcat – violet și roșu,
- Violet albastrui – violet și albastru.

4. Culorile ternare sunt alte culori derivate din amestecul fizic a câte două culori secundare în cantități egale. Acestea mai poartă denumirea de pământuri sau teruri. Acestea sunt:

- Ocră sau oliv – verde și oranj,
- Maro – oranj și violet,
- Gri petrol – violet și verde.

Clasificarea culorilor după criteriul impresiei:

1. Culorile calde: roșu, galben, oranj, care creează senzația de bucurie, lumină, căldură. Cea mai caldă este oranjul, deoarece este obținută din combinația celorlalte două.
2. Culorile reci: verde, albastru, violet. Cea mai rece este albastru, pentru că ajută la obținerea celorlalte culori reci. Aceste culori, în opoziție cu cele calde, dau senzația de frig, depărtare, tristețe, răceală.
3. Neutrelle: negru, maro, gri. Acestea sunt importante datorită faptului că, atunci când alături de ele așezăm alte culori, acestea din urmă sunt foarte bine puse în evidență. Totodată, neutrele au proprietatea de a estompa stridențele unor culori.

În cadrul clasificării culorilor după *criteriul relațiilor cromatice*, avem culorile complementare: roșu-verde, galben-violet, albastru-oranj. Acestea poartă numele de complementare deoarece sunt culori așezate diametral opus cercul cromatic. La o culoare primară i se opune binara rezultată din amestecul celorlalte două culori primare. Dacă se amestecă fizic, aceste culori se neutralizează din punct de vedere cromatic și se distrug reciproc.

Un loc aparte îl ocupă albul și negru, care sunt numite *nonculori* deoarece ele nu se găsesc în spectrul solar, deci lipsesc și din cercul cromatic sau steaua culorilor. Ele sunt utilizate în pictură deoarece, combinându-le cu celelalte culori, pun în evidență proprietățile valorice ale culorilor. Amestecul celor două dau griurile neutre, griurile valorice sau acromatice.

Categorii cromatice

Categoria cromatică reprezintă o serie, un grup de obiecte, de fenomene, de situații care alcătuiesc un tot unitar, iar în cazul artelor plastice, este o serie de tonuri și de culori dispuse într-o gradație armonioasă. Culorile aflate într-o categorie cromatică nu sunt în contrast, deoarece presupune existența unor acorduri la o dominantă și crearea de analogii între acorduri. Unitatea dată de dominantă cromatică determină armonia tentelor colorate care alcătuiesc categoria cromatică.

Categoriile cromatice sunt de mai multe feluri:

1. *Categoria cromatică simplă* – care se formează prin alăturarea tentelor obținute în urma amestecurilor fizice dintre două culori complementare în diverse proporții sau a celor obținute din amestecul fizic dintre o culoare caldă și una rece. Categoria cromatică în acest caz poate fi caldă sau rece, după cum este și culoarea dominantă. Acestea pot exprima diferite stări – veselie, tristețe, liniște, agitație, nostalgie, mister, teamă, durere, speranță, etc. Cele mai simple categorii cromatice sunt: a culorilor calde, a culorilor reci și cea a nuanțelor, constituită prin juxtapuneri ale seriei nuanțelor.
2. *Categoria cromatică compusă* – se realizează prin dezvoltarea în paralel a două sau trei categorii simple, constituite din perechi complementare. Una dintre categoriile cromatice simple va constitui totalitatea dominantă care va asigura intensitatea cromatică.
3. *Categoria cromatică ton în ton* – se formează din amestecul fizic al unor culori de aceeași natură, de aceeași tentă, cantități mai mari sau mai mici de albastru sau negru.
4. *Categoria cromatică de griuri colorate* – o anumită nuanță se obține din amestecul unei perechi de culori complementare în diferite proporții. Această categorie se poate diversifica dacă se va recurge și la amestecul acestora cu diferite cantități de alb.

Este importantă și necesară cunoașterea acestor categorii cromatice, în special pentru artistul plastic, dar nu numai. Culorile dintr-o lucrare sunt întotdeauna alese cu un scop și un rol de a transmite privitorului anumite mesaje și de a trezi emoții. Interesul este atras de o anumită culoare care dă tonalitatea ansamblului și de care depind celelalte culori. Tocmai pentru a transmite exact ceea ce intenționează artistul prin intermediul unui tablou, este nevoie de cunoașterea în detaliu a tuturor aspectelor prezentate anterior.

Semnificații și simboluri ale culorilor

Culoarea este element de limbaj plastic, este totodată semn și simbol, deoarece prin intermediul tonurilor cromatice se pot comunica informații de ordin semantic, estetic sau

afectiv. Ca semn, indică un obiect anume și are propria semnificație. În același timp este mijloc de expresie capabil să declanșeze trăiri în plan intelectual și afectiv, prin intermediul imaginilor plastice, dar și de stimul al spiritului de creație.

Simbolul este definit ca fiind „*semn, fenomen, sau persoană care este investit cu o capacitate specială de a transmite idei, concepte, chiar aluzii ideologice, mult mai complexe decât simpla lor reprezentare, în conformitate cu un cod acceptat în general sau care aparține unor grupuri, colectivități, societăți particulare, adesea închise. În artele plastice, simbolul este un semn vizual cu caracter aluziv, referitor la o altă realitate de ordin material sau spiritual, decât cea pe care imaginea o înfățișează.*” (Dicționar de artă, 1998, p. 128).

Referindu-ne la simbolismul culorilor, considerăm importante să prezentăm definiția oferită de același dicționar menționat anterior, ca fiind „*concept potrivit căruia culorile sunt purtătoare de informații ascunse, de semnificații sau mesaje cu caracter benefic, ori nu. Istoria simbolurilor cromatice debutează în vremi imemorabile ajungând până în zilele noastre (de pildă albul simbolizează puritatea, lumina, prietenia, iar negrul – moartea, durerea, solemnitățile). Simbolurile cromatice sunt creații colective și variază în timp și spațiu, de la o cultură la alta. Diferă și căile de formare, fiind generate de evenimente istorice și sociale, de asocieri mentale, de portul popular, de meserii etc. Cunoașterea și fixarea lor se face prin învățare, tradiție și rutină. Cunoașterea simbolurilor folosite în arta epocilor vechi este importantă pentru înțelegerea unor sensuri care aliminteri ar rămâne obscure.*” (Dicționar de artă, 1998, p. 129)

Așa cum rezultă din definițiile prezentate, cunoașterea încărcăturilor expresive și simbolice ale culorilor ajută la înțelegerea mesajului transmis printr-o operă de artă. În continuare prezentăm o sinteză a semnificațiilor date culorilor de-a lungul timpului.

Roșu – focul, pasiunea, iubirea, lupta puterea, dinamica, revolta, agresivitatea, furia, exaltarea, încordarea, agitația.

Oranj – văpaia soarelui, căldura excesivă, energia, veselia, bucuria, dorința arzătoare, exuberanța.

Galben – lumina, soarele, bogăția, copilăria, inteligența, gândirea creatoare, dar și invidia, gelozia, neîncrederea, trădarea.

Verde – natura, vegetația, siguranța, speranța, mulțumirea, satisfacția, odihna, liniștea, tinerețea, activitatea spirituală intensă, refugiul, concilierea.

Albastru – infinitul, atmosfera, apa, cerul, răceala, nostalgia, credința, delicatețea, puritatea spirituală, gândirea, reflecția.

Violet – tristețea, îngăduirea, durerea, iubirea platonice, sficiunea, consecvența, sinceritatea.

Maro – seriozitatea, amărăciunea, intoleranța față de contraste și contrarii, prudență, comoditate, caracterizează persoanele realiste.

Roz – suflet bun, sensibilitatea excesivă, atenția la detalii, bogăția interioară, dorința de a iubi, selectiv în alegerea prietenilor.

Turcoaz – profunzime a sentimentelor, liniște, dependență de legături afective.

Alb – lumina, puritate, curățenia, gingășia, pacea, nevinovăția.

Negru – întunericul, moartea, misterul, necuprinsul, doliul, sobrietatea, solemnitatea.

Gri – teama, timorarea, docilitatea.

Alegerea liberă a culorilor este fundamentală pentru înțelegerea anumitor aspecte ale caracterului și temperamentului copilului, mai ales dacă le folosește mereu pe aceleași, căci culoarea este proiecția externă a propriilor sentimente și emoții temporare sau permanentizate.

Spațiul compozițional – unitate plastică indivizibilă

Toate elementele de limbaj plastic despre care am vorbit anterior, alături de culoare și aspectele sale formează ceea ce numim compoziție sau spațiu compozițional, ca ansamblu unitar, ca ununitate indivizibilă, prin care să se transmită privitorului ideea și emoția artistului.

Compoziția decorativă și plastică sunt clasificate astfel după destinația acestora, după principiile care stau la baza organizării lor. Compozițiile figurative și nonfigurative sunt raportate la realitate, la caracterul elementelor de limbaj plastic utilizate, dar și la tehnicile și materialele de lucru.

Într-o compoziție plastică, artistul nu reproduce fidel realitatea, ci o recompune, creează o nouă realitate conținută într-o expresie plastică. Pentru aceasta, trebuie să respecte principiile compoziționale, care sunt (Drăghicescu, S., 2007, p. 51):

- paginația (felul în care sunt dispuse elementele în spațiul plastic);
- structura (schema de ansamblu, prin care elementele sunt distribuite);
- proporția (armonia stabilită între elemente);
- contrastul (opозиția dintre elemente);
- ritmul (repetarea voită a unui element).

Un element important îl constituie centru de interes, care este zona care atrage atenția privitorului încă din primul moment. Interesant este faptul că centrul de interes, deși are acest nume, nu se găsește întotdeauna la mijlocul lucrării, cum am fi tentați să credem. Poate fi un semn, un fragment sau un detaliu dintr-o întreagă lucrare și poate fi evidențiat prin mai multe modalități, cum ar fi: atribuirea celei mai pure culori, aglomerarea unei zone cu detalii, dispune contrastului cel mai puternic și multe altele, în funcție de preferințele și ideile autorului.

Compozițiile plastice se împart în mai multe categorii:

- Compoziția închisă – toate liniile directoare conduc privirea spre un punct aflat în interiorul lucrării, de regulă spre centru de interes, iar marginile compoziției încadrează din toate părțile acest centru de interes, tabloul începe și se termină în acest punct;
- Compoziția deschisă – are mai multe centre de interes, iar liniile directoare conduc privirea înspre exteriorul lucrării. Astfel creativitatea și imaginația privitorului este pusă la încercare, spre o continuare a tabloului exterior, în afara limitelor impuse de marginea compoziției;
- Compoziția statică – are la bază o structură geometrică și o schemă compozițională compusă din linii și forme dispuse pe orizontală și verticală, pe simetrie și echilibru. Aceste elemente indică stabilitate, repaus, lipsa mișcării, imobilitatea. Nici cromatica nu iese în evidență, iar starea pe care ne-o transmite o astfel de lucrare este una de calm și statornicie;
- Compoziție dinamică – se structurează pe diagonale, unghiuri, are la bază o schemă asimetrică, toate acestea dau senzația de mișcare, de dinamism, acțiune,

instabilitate. Personajele, de exemplu, sunt redată în mișcare, în timp ce acționează într-un fel sau altul. Centrele de interes indică direcția de mișcare și sunt susținute de cromatică utilizată, pentru a evidenția cât mai bine anumite aspecte, considerate importante, esențiale, de către autor.

- Compoziția decorativă aparține, după cum îi spune și numele, artei decorative. Tehnicile cele mai cunoscute și întâlnite încă din timpul străvechi, sunt: mozaicul, fresca, vitraliul, tapiseria. În cadrul unei compoziții decorative, elementele cel mai des utilizate sunt cele inspirate din natură – geomerice, florale, zoomorfe, antropomorfe, dar redată într-o formă mai mult sau mai puțin simplificată. Principiile care stau la baza realizării unei compoziții decorative sunt repetiția (reluarea unui motiv la distanțe egale și culori identice) și alternanță (care reprezintă o schimbare survenită la elementele care compun o repetiție).
- Compoziția figurativă se referă la reprezentarea plastică a ființelor și a obiectelor din realitate, folosind elemente luate din mediul înconjurător, din natură și viață, drept pentru care acest tip de compoziții sunt ușor de înțeles, figurile fiind ușor de recunoscut.
- Compoziția nonfigurativă, în opoziție cu cea figurativă, nu reprezintă elemente concrete, existente în realitate. Le putem numi compoziții abstracte, deoarece trăirile și sentimentele sunt reprezentate de semne abstracte și reprezintă rodul imaginației fiecărui individ. Poate avea mai multe centre de interes, însă limbajul utilizat este numai într-o oarecare măsură unul universal, cea mai mare parte este rodul imaginației autorului.

Arta infantilă și arta semnelor

Despre arta infantilă s-a spus de multe ori că seamănă cu arta adulților, deoarece este deosebit de bine realizată. De altfel, arta multor pictori celebri este foarte apropiată de arta copiilor, iar dintre acești artiști foarte bine cunoscuți, îi menționăm pe Picasso și Klee. Astfel, în cadrul acestui tip de artă, accentul cade pe simplificarea elementelor și formelor și se ține cont mai puțin de precizia reprezentării. Într-o asemenea proximitate, avem tendința greșită de a căuta în opera copilului ceea ce se așteaptă de la cea a adultului.

Arta infantilă a fost de multe ori comparată cu arta primitivă dar și cu arta naivă. Însă noțiunea infantilă este un lucru pozitiv în măsura în care îl învață pe adultul care deține statutul de părinte sau de educator să aprecieze desenul copilului pentru ceea ce este el cu adevărat.

Tehnologia și dezvoltarea rapidă pe toate planurile sociale au impus schimbări în stilul nostru de viață, dar lumea simbolică legată de sfera spirituală, și a emoțiilor a rămas neschimbată. Dorința de afecțiune, solidaritate, prietenie, au rămas aceleași, la fel cum sentimentele care însoțesc reprezentarea mamei și a tatălui sunt neschimbate încă din timpul străvechi. Totodată, aceste reprezentări ale mamei și tatălui corespund lunii și soarelui, elemente arhaice, neschimbate, identice în întreaga umanitate, ceea ce facilitează comunicarea, articulând un autentic limbaj universal.

De obicei, copilul face apel la elementele simbolice familiare în reprezentările sale grafice, pe care le ordonează în ipostazele dorite. Toate elementele desenate sunt simbolice dar prin modul de redare vorbesc de la sine și dezvăluie trăsăturile de caracter ale autorului. Fiecare element are de povestit ceva, reprezintă atât forme de cunoaștere utile, cât și semnale de alarmă pentru adulți.

Prezentăm în cele ce urmează elementele cel mai des utilizate în desenele copiilor.

Casa. Atunci când reprezintă casa, se relevă personalitatea și caracterul copilului. De altfel, casa este una din temele pe care copilul le preferă. Simbolurile întâlnite aici sunt: adăpostul, căldura familială, deschiderea spre ceilalți, spre cei din jur. Atunci când interpretăm desenul unei case, ținem cont de o serie de elemente, cum sunt: plasarea în pagină, mărimea ei, acoperișul, hornul, ferestrele, ușile, precum și elementele din mediul înconjurător care apar reprezentate. Dacă o casă este mică, cu ferestre minuscule sau inexistente, putem vorbi de timiditate, izolare, sentiment de inferioritate. Dacă este o casă mare – subiectul poate avea nevoie de afectivitate, de adaptabilitate. Casa-castel reprezintă refugiul ideal.

Copacul.

„Timpul nostru are nevoie de oameni care să fie asemenea arborilor, încărcăți de o pace tăcută, are căror rădăcini cresc deopotrivă din mijlocul pământului și din mijlocul cerului.”(Oliver Clément)

Copacul este, deasemenea, un element des întâlnit în reprezentările copiilor, iar reprezentările copacului vor fi diferite în funcție de vârsta pe care o are la un moment dat.

De la copacul-mâzgălitură se va ajunge treptat la un copac mormoloc, apoi la copacul-sferă, când coroana este reprezentată astfel. Poziția copacului pe foaie este foarte importantă, în funcție de partea în care este plasat. Partea superioară a foi are legătură cu zona intelectuală, spirituală, contactul cu anturajul, cu mediul, este „eul” subiectului, conștiința și sentimentele sale. Partea inferioară se referă la inconștient, la instincte, trecut, egoism. Elementele componente ale copacului sunt importante la rândul lor: rădăcina, trunchiul și crengile sunt nucleul, partea stabilă, pe când frunzele, fructele, mediul înconjurător sunt elemente de decor. Orice accident de trunchi sau pe crengi arată o întâmplare nefericită din trecutul copilului cu atât mai recent cu cât se află mai sus pe trunchi.

Reprezentarea animalelor. Copiii sunt instinciv atrași de animale. Chiar dacă nu le-au văzut niciodată, le cunosc foarte bine. Nu e nevoie să se afle în fața unui leu pentru a-și da seama de cât de periculos este acesta. Limbajul i-a atribuit fiecărui animal un simbol. De multe, însă, copilul desenează un animal în locul unei persoane sau preferă să reprezinte numai animale în loc de oameni. În acest mod își maschează problemele afective și prezintă relații cu exteriorul. Animalele domestice sunt cel mai des reprezentate, ceea ce prezintă o bună adaptare a copilului la mediul său. Prin desenarea de animale, copiii își descarcă sentimentele violente, directe, față de adulții cu care nu îndrăznesc să fie agresivi – astfel, desenul unui animal poate fi un semn al tensiunilor emoționale.

Câinele apare ca reprezentare predilectă a copiilor. Acesta poate fi interpretat în mai multe feluri – prieten al stăpânului, dar ținut în lesă, poate fi maltratat fără a se revolta, dar și invidiat pentru dezmierdări. Astfel, semnificația câinelui este destul de ambiguă, de aceea e nevoie de studiul mai multor lucrări, desene, de observarea și înțelegerea întregului context. Dar și de discuții directe cu copilul, pentru o aprofundare a informațiilor oferite de desene.

Animalele sălbatice, în special cele înfricoșătoare, pot ascunde imaginea tatălui de care subiectul se teme. Orice animal sălbatic reprezentat se referă la angoasele și anxietatea copilului.

Reprezentarea astrelor.

Soarele este elementul cel mai des reprezentat în desenele copiilor. După cum se știe, soarele este asociat figurii masculine, tatălui, care este puternic, vede tot și poate face orice. Un copil care este puternic atașat de tată va desena de fiecare dată acest element în operele sale însă dacă copilul nu este legat afectiv de tată, soarele va apărea fără raze cu nuanțe de roșu sau culori reci. Acest astru este practic simbolul celui care are autoritate, care conduce și are influență asupra celorlalți. Soarele semnifică căldură, lumină, forță care mișcă lumea, dar de fapt se referă la forța virilă, dorința de autonomie și independență.

Luna este un astru discret, cu lumină slabă, care luminează numai noaptea, conferindu-i un aspect magic. Este prezentă rar în desenele copilului, poate și din cauză că apare noaptea, în întuneric, iar copiilor le este frică mereu de întuneric. Este un simbol care alimentează inconștientul și stimulează imaginația, face trimitere la forța sufletului.

Cerul este simbol al serenității, al concreteții și al sentimentelor religioase – în cer se află cealaltă lume. Copilul care îl desenează demonstrează că este spiritual și delicat. Este și simbolul aspirațiilor – prin puritatea întinderii sale infinite, el ilustrează perfecțiunea.

Apa este unul dintre principalele simboluri feminine, legat de mamă, de tot ce ține de naștere. Poate fi interpretat și ca un element purificator, ca stare de bine, dar și ca element amenințător, când apar nori negrii de ploaie. Astfel, exprimă teama de a fi certat și este un indiciu al hipersensibilității și a toleranței scăzute la frustrări care poate genera teamă.

Pământul este de obicei reprezentat de o linie maro sau verde în partea de jos a spațiului de lucru, fiind indiciul siguranței, a echilibrului persoanei care se află „cu picioarele pe pământ”, care dispune de o stabilitate emoțională adecvată, de o inteligență emoțională dezvoltată.

Curcubeul, această fantezie colorată care apare pe cer, exprimă bogăție, originalitate, nevoia de a-i uimi pe cei din jur, de a fi luați în seamă atât de adulți, cât și de copii din jur.